

PATAK MÁRTA

Mindig péntek

(REGÉNYRÉSZLET)

Hilda néni titkárnő lett a megyeházán, ez volt az egyetlen állás, amit nyugdíj előtt betölthetett, de ezt is csak Jenő bácsi révén. Nem sokáig dolgozott, ötvenkilenc és hatvannégy között gyorsírással jegyzetelt a legfontosabb üléseken, értekezleteken. Mikor utána maga írta gépbe, mindig eszébe jutott, mennyivel könnyebb lenne, ha valaki diktálhatná neki, nem kellene egyszerre két papírt néznie, azt, amiről másol, meg azt is, amire gépeli, nehogy benne maradjon valami betűelütés. Ebben is legalább olyan precíz volt, mint minden másban, amit csinált. Nekem akkor nem tűnt föl, pedig föltűnhetett volna, hogy élére van állítva a dohányzóasztalon még a könyv is, amit Jenő bácsi hanyagul odatett. Hilda néni nem tudta elnézni, hogy nem párhuzamos a sarokkal, pontosan hozzáigazította, két-kétcintnyire az asztal sarkához, akkor még éppen nem ért hozzá a csipkefutóhoz, amit saját kezűleg horgolt még valamikor lánykorában.

Többnyire nem is emlékezett rá, mit gépel, ha megkérdezik, csak nézett volna, fogalma sincs, miről beszéltek, ő csak jegyzetelt, szó szerint visszaadta az egész ülést, de ha emlékezetből kellett volna visszaidéznie, ha agyonütik, se ment volna neki.

Akkor, október 26-án a Megyei Pártbizottság kibővített ülésén is csak írta gondolkodás nélkül. Jelen voltak, sorban a neveket, Németh Károly, a KB mg. oszt. vezetője, Nádor Gáspár, a KB. mg. oszt. munkatársa. Aztán a Megyei Pártbizottság tagjai, a Járási Pártbizottság tagjai, a nagyobb üzemek párttitkárai, igazgatói, főmérnökei és ÜB-elnökei, a Megyei Tanács osztályvezetői, a megyei PB apparátusának dolgozói és a Revíziós Bizottság tagjai. Mindössze annyit jegyzett meg magában, hogy lám-lám, senkinek nem jut eszébe róla ma már a Revíziós Liga.

Azon az ülésen a megye ipari és mezőgazdasági helyzetének égető kérdéseiről tárgyalnak. Szirmai Jenő, a megyei párt vb. első titkára beszél, de Hilda néni erre se emlékszik. Fogalma sincs, ki kicsoda az ülésteremben, arcról talán felismerné őket, persze épületen belül, de ott is csak annyit mondhatna róluk, hogy már többször látta őket, és ha valahol a városban találkozik velük, biztos, hogy köszönés nélkül elmegy mellettük. Talán még azt se hallja meg, ha ráköszönnek, mert többnyire úgy jár-ke, mintha az utcára kilépve egy másik országban, hovatovább idegen földrészen járna, melynek lakói szintén teljesen idegenek, nem érti a nyelvüket, és minél hamarabb szeretne előlük biztonságba kerülni, mert talán nem is veszik jó néven tőle, hogy közejük merészkedett. De írja szorgalmasan a jegyzőkönyvet.

Kedves Elvtársnők, Kedves Elvtársak, Tisztelt Pártbizottság!

A PB értékelte a népgazdaság jelenlegi helyzetét. Megállapította, hogy az ellenforradalom óta a népgazdaság jelentős fejlődésen ment keresztül. Sikereket értünk el a népgazdaság helyreállítása és a 3 éves tervben kitűzött feladatok megvalósítása terén.

Közben nem gondolkodik, még akkor sem, amikor számok röpködnek a levegőben, 6-700 millió deviza forint adósságot csináltunk, nem is gondolkodik el rajta, vajon ez most megyei vagy országos szint-e, rója a sorokat, *1961-ben kezdjük meg a szocialista országok felé fennálló adósságaink törlesztését.*

Nem üti meg a fülét az előadó kritikus vagy éppen önkritikus hangja, a mondanóján belül előforduló szóismétlései, hogy *a hibák komolyságát aláhúzza az a tény, hogy olyan hibák jelentkeznek újból, amelyeket az ellenforradalom után elítéltünk, és harcoltunk ellenük. Felvetődik a kérdés, hogy szükségszerűek-e, törvényszerűek-e ezek a hibák.*

Nem néz az előadóra, a papírját bámulja gyönyörködve, sorakoznak rajta egymás után a gyorsírásjelek, szép szabályosan, nem csúsznak se fölfelé, se lefelé, egyenletesen követi minden sor a másikat. Jenő bácsi még fiatalkorában mondta neki egyszer, hogy olyan az írása is, mint a hímzése, mindig ez jut ilyenkor eszébe.

Hilda néni nem látja, ahogy a kérdés után megáll egy pillanatra az előadó, szemüvege fölött körbenéz a termen, hatásszünetet tart, mert ő közben az írásán pihenteti a szemét, mint valami virágoskerten. Még akkor sem eszmél, amikor az előadó folytatja, az iménti csendhez illően sztentori hangon válaszol saját kérdésére.

Ahogy megszólal, Hilda néni automatikusan írja is, hogy *Nem.* Az előadó hangjában nincs szemrehányás, egyszerű ténymegállapításként hangzik, amit mond, nem is tesz felkiáltójelet a mondat végére, pedig az előadó tekintete határozottan elkomorodik, ahogy folytatja. Hilda néni ezt se látja, csak jegyzi folyamatosan.

Tarthatatlan az a helyzet, hogy a munkásokat 50 Ft selejtért megbüntetik – ami helyes, de ugyanakkor akik milliós károkat okoznak, azokat nem. A munkások e miatt jogosan elégedetlenkednek. Nemcsak az 50 Ft-os selejtért. Nemcsak az 50 Ft-os selejtért kell a felelősségre vonást alkalmazni, hanem a milliókat okozókkal szemben is.

Egyre nagyobb nyomatékot ad hangjának a beszélő, Hilda néni pedig egyre lendületesebben ír, arra azért ügyel közben, hogy ne legyen túl feltűnő a különbség, ránézésre talán annyit venne észre a figyelmes szemlélő, hogy kevésbé nyomja rá a ceruzát arra, hogy *egyesek könnyen dobálóznak a nép pénzével. Az ünnepségek, a fogadások nagymértékben elszaporodtak, és egyáltalán nem szerény keretek között ünneplik a jubileumi ünnepségeket, évfordulókat. Megengedhetetlen méreteket öltött a prémiumért folyó harc is. Többen képesek még a becsületüket is kockára tenni. Mindenkinek tudomásul kell venni, hogy amiért dolgozik, azért fizetést kap.*

Pedig ha Hilda néni is arra figyel, amit az ülésen hall, akkor Jenő bácsinak este otthon joggal mondhatná, igazad van, az újság hazudik, saját fülemmel hallottam, a télesztagok egyharmada hatvan év fölötti, nincsenek fiatalok, mindenki menekül a téesz elől a városba, inkább szakmát tanulnak, és az iparban keresnek boldogulást, mint hogy egész életükben a más földjét túrják.

Mikor újabb hatásszünet után folytatja az előadó, Hilda néni fejében megfordul, ha szombaton időben hazakeveredik, jó lenne megsütni a pozsonyi kiflit, az se nagy baj, ha estére készül csak el, a lényeg, hogy álljon egy éjszakát, akkor lesz jó másnapra. Gondolatban még itt tart, de a kezével már írja, amit hall. *Tisztelt Pártbizottság! Nem*

volnánk kommunisták, ha nem látnánk, hogy az eredmények mellett komoly fogyatékoságok jelentkeztek munkánkban – ez tükröződik ipar, mezőgazdaság terén egyaránt.

Mint az üres pincében, úgy kong minden szó a fejében, pedig az előadó megint megemeli a hangját.

Egy olyan nagy vállalatnál, mint a Magasépítő, ha 3200 négyzetméter vakolást (a mernyei tsz-istállónál) lemos az eső, és újra kell vakolni. Vagy a Transzsvill raktárát újból kell betonozni a hanyag munka miatt. Foszlányokban visszhangoznak benne a mondatok, némely helyen kialakult a mennyiségi szemlélet. Nem törődnek a minőséggel, és gondolják, hogy akkor dolgoznak jól, ha a mennyiségi tervüket túlteljesítik.

És a teremben a hallgatóság közül sem kezdi el vakarni a fejét senki, senki nem süllyed egyre mélyebbre szégyenében a vörös bársonnyal bevont székében. Ki az óráját nézi lopva, hogy vajon meddig tart ez még, mikor lehet már ebédelni menni, mit főz ma az asszony, mikor mehet végre horgászni. Süket fülekre lel, hogy a *Finommechanikai Vállalatnál 77 ezer kondenzátor gyártására kötöttek szerződést. A munkát elvállalták, de nem készítették elő a gyártást. Leraktak 30-40 ezer darabot, utána rájöttek, hogy nem lesz jó – rossz volt a rajz –, ebből 25 ezer darab olyan, amit el kell dobni.*

Hiába adja vissza pontosan, szó szerint Hilda néni, hiába hitelesíti utána aláírásával az elnök, a jegyzőkönyvvezető, a titkár, akkor, ott az ülésteremben mindenkit hidegen hagy, hogy a *munkafegyelem több helyen laza, sok üzemben a munkaidő nincs kihasználva. Későn mennek be, több időt fordítanak ebédidőre, korábban hagyják abba a munkát, sok az igazolatlan mulasztás és egyéb, ami jelentősen befolyásolja a termelést, termelékenységet, gazdaságos termelést. Jelenleg a munkaidő Somogy megyében nincs kihasználva, és 6 órát dolgoznak 8 helyett.*

Senki nem hümmög hitetlenkedve, mikor meghallja, hogy a *szocialista iparban a munkások átlagkeresete 1960-ban a minisztériumi iparban 4,4 százalékkal, az állami építőiparban pedig 6,1 százalékkal emelkedett.*

Méltatlankodhatnak, de nem teszik, csak hallgatják néma csöndben, még krákokást vagy felszisszenést se hallani, mikor az előadó odáig jut beszédében, hogy *felütötte a fejét a spekuláció és a tartalékolás. Egy-két példa erre vonatkozólag. Több tévesz a szerződésben vállalt kötelezettségének nem tesz eleget, de szabad piacra viszi a termékeit. Ilyen pl. a barcsi Vörös Csillag, aki még burgonyából sem teljesítette a szerződéses tervét, de Budapestre már 12 vagonf elvitt eladni. Vagy a somogyacsai tsz a Balatonra vitt kukoricát eladni.*

Az ülést követően Hilda néni azonnal gépbe írja, amit jegyzetelt. Szó szerint, és közben már látja maga előtt a szép pirosra sült pozsonyi kifliket. Arra gondol, mégis inkább másnap süti meg, nem árt, ha egy éjszakát pihen a hidegen, mint a bejgli, akkor szép márványosra repedezik rajta a tojássárgája.

Ez jár a fejében, amikor a szöveg vége felé közeledvén föllélegez. *No de az állam teljesíti kötelezettségét a parasztság, a tsz-tagok felé. Hogyan lehetséges, hogy a tsz-tagok és vezetők megfélemlenek arról, hogy nekik is kell teljesíteni kötelezettségüket, és nem helyes a spekuláció a sertés vonalán, a hús területén. Mit szólnánk ahhoz, ha a szabók*

csak maguknak csinálnának ruhát, vagy akik többet fizetnek ezért? Vagy a cipészek, vagy a traktorgyárak. Járható út ez? Egyáltalán nem.

Senki nem okult abból, amit az ülésen hallott, és Hilda néni is ugyanolyan rezzenetlen arckifejezéssel húzta ki a tizenkettedik számozott lapot az írógép kocsijából, amilyennel befűzte. Akárcsak a teljes hallgatóság, Hilda néni is érzéketlen marad, csak akkor mosolyodik el, amikor eszébe jut a megyei párttitkár helyettese, aki szokásához híven most is elkésett, és miközben az aktatáskája tartalmát rámolta ki a maga elé, érthetően odasúgta a mellette ülő főtitkárnak, nem tudom, miben állapodtak meg az elvtársak, de nem értek vele egyet.

Jenő bácsi '57-ben másfél évet kapott. Először életfogytiglanra akarták ítélni, de nem sikerült rábizonyítani, hogy ő vetette le a katonákkal a sapkájukról a csillagot. A börtön után került a megyeházára sofőrnek. Hasznosíthaták volna máshol is, de a megyetanácselnök nem engedte, hiába erősködött a helyettese, hogy pártvonalon is elnézőbbnek kellene lenni, de az elnök hajthatatlan maradt, legfeljebb sofőr, más nem lehet.

Azokban a napokban Jenő bácsi sok mindent látott. Tudott volna mesélni a börtön után, például arról a fiatalemberről is, aki a hátizsákjában tárolt zsilettpengekészletnek köszönhetően menekült meg a halál torkából, és utána azt a napot legszívesebben kitörölte volna az életéből, kérkedni meg aztán végképp sose kérkedett volna vele, akkor sem, amikor már hősnek kiáltották volna ki érte. Jenő bácsi tapintatból sose beszélt róla, tiszteletben tartotta a hallgatását. Tartalékosként hívták be november elsején, meg is jelent a gimnázium udvarán a hátizsákjával, ahol a sok ismerős arc között szinte tapinthatóan vibrált a levegőben a kérdés, most mi lesz, az ismeretlenek meg egymást méregetve próbálták kitalálni, kiféle, miféle lehet a másik, de nem sok idejük maradt a bizonytalankodásra, hamarosan beöltöztették őket, megvolt az eligazítás, fegyvert azonban nem kaptak.

Egy főhadnagy beszélt hozzájuk, röviden elmondta, mi a feladat, reggelente jelentkeznek a parancsnokságon, este hazamehetnek. Három napon keresztül ez így is ment, többnyire a hadkieg udvarán üldögéltek a lábukat lógázva, szívták a cigaretát, és nevetve azt latolgatták, mi lesz így a termeléssel, vajon a sok kiesés miatt összeomlik-e a népgazdaság.

Nem sokáig kellett várniuk. A negyedik napon a szovjetek már bent állomásoznak a város közepén, amikor a fiatalember korán reggel elindul hazulról, hogy hatra beérjen. Útja a forradalmi tanács székhelyéül szolgáló volt pártház előtt vezet el, annak a környékén a gyerekarcú szovjet járőr nemhogy az egyenruhást, de minden elhaladó civilt megállít, gorombán a kérdezett állá alá tolja a géppisztoly csövét. *Ты кто? Куда идёшь?* A kérdezett komolyan veszi a kérdést, ösztönösen hátrahököl, a fegyver csővéről egy pillanat alatt a kiskatona összevont szemöldökére sikklik a tekintete.

A katonai egyenruhás fiatalember a tejbolt elé érve önkéntelenül megtorpan, maga sem tudja, hogy a frissen fejt, még meleg, habos tej gyermekkori emléke vagy a sarkon hirtelen elé bukkanó szovjet katona fegyvere készletti-e megállásra, minden-

esetre e pillanatnyi habozását kihasználva kérdés nélkül taszítanak egyet rajta, elég az egyenruha látványa, *Pasli, pasli!*, lökődik maga előtt fegyverével idegesen a kiskatonára egész a pártház kapujáig, ahol három társa két civil ruhást közrefogva bevárja őket. Sebteben váltanak néhány szót egymással, a fiatalember a két civil ruhás tekintetét keresi, arcukat fürkészi, de egyik sem ismerős neki. Az egyik járőr cigarettát kérne a társától, a fiatalember fejében átcikázik a gondolat, most lehetne megszökni, ámde a gyerekarcú orosz társa sürgetően int, előbb intézzük el ezeket, és fegyverével az alagsor felé bök, majd vállon taszítja a hozzá legközelebb álló fiatalembert, utána a két civil közül a fiatalabbikat, az ránézésre alig tizennyolc lehet, úgyhogy hamar oda is a hirtelen támadt gondolat, menekülésre itt semmi esély, és a következő pillanatban már lefelé tartanak mind az alagsorba vezető lépcsőn. A fiatalembernek igyekeznie kell, nehogy megbotoljon, olyan gyorsan zajlik minden, szinte csak a pincemélyi dohos szagot érzi, amint megcsapja az orrát, és az ajtóban egy gyors szempillantással fölméri, mi a helyzet odalenn, tarkóra tett kézzel, befelé fordulva állnak sorban egymás mellett az emberek, civilek, katonai egyenruhások, öten-hatan legalább, hátukban az orosz géppisztolyokkal. Őket is beállítják a sorba, arccal a fal felé.

A várakozás idején hol rövidülnek, hol hosszabbodnak a másodpercek, mintha visszafelé is ugrana egyet a mutató, az ajtónyikordulásra aztán hirtelen meglódul, a belépő tiszt int, karlendülését nem látni, ratatatata, ennyit hallani csupán, a másodperc törtrészének műve az egész, és kopog a falon a sorozat, a fiatalember nem érez semmit, csak hallja a tompa huppanásokat, oldalra pislant, egyszerre látja is, mint valami lassított filmfelvételen, hogy mindenki a földre kerül, közben önkéntelenül rogygan a térde, összecsuklik ő is, mint a bicska, arcán egy pillanatra érzi a pincefal hűvösét, ahogy súrolja, alig érzékelhetően hátrább kúszik, aztán már nem mozdul, lélegezni is alig mer, maga sem tudja, él-e még, vagy ez már az odaát, de nem is tűnődik rajta hosszan, csupán arra ügyel, hogy minél apróbb mozdulatokkal emelkedjen és süllyedjen a mellkasa.

A földön összegörnyedve várja a folytatást, közben mintha kívülről nézné, egynek látja magát a földön fekvők közül, de nem is az alagsori kövezet hideg padlóját érzi, hanem mintha fölötte lebegve ringatózna ebben a semmihez nem fogható érzésben, amíg hangokat nem hall, és bár látni akkor sem látja, hogy megáll előttük két-három orosz, csizmás lábával végigrugdossa őket, élnek-e, csupán érzi a bokája fölött a rúgást a bakancson keresztül, mikor ő is sorra kerül, aztán csak vár, behunyt szemmel, majd ernyedett tagokkal, rezzenetlen arccal tűri, hogy a csuklójánál fogva megmarkolják, és húzzák fölfelé, végig a lépcsőn, onnan ki az utcára, egész a sarki tejbolt előtt várakozó teherautóig. Közben résnyire nyitott pilláján keresztül figyel, ahogy egyenként dobálják föl a többieket, halottakat, sebesülteket vegyesen, aztán amikor rá kerül a sor, megint behuntyja a szemét, elhagyja magát, amennyire tudja, nagyot nyekken odafönn a platón, önkéntelenül belerúg valakinek az oldalába, ahogy kissé oldalra fordulva igyekszik kényelmesebb helyzetet fölvenni a hátizsákja miatt, de még a bakancson keresztül is érzi, biztos nem él az illető, különben méltatlankodna, kemény a bakancs

sarka, annyit nem véd a vattakabát, aztán hirtelen ütést érez az arcában, erőt kell vennie magán, hogy önkéntelenül oda ne kapja a kezét.

Egyszer aztán mocorgást észlel maga körül, kinyitja a szemét, látja, hogy többen próbálnak föltápaszkodni, fojtott hangon megszólal valaki, de a kérdést nem hallja, csak a másik rekedtes hangú válaszát. Élve fognak eltemetni, baszd meg! Föltápaszkodik ő is, végigvillan benne minden lehetőség, hová is vihetik majd őket, óvatosan körülnéz, sziszegve fogja az oldalát az egyik civil, látásból ismeri, de akárhogy töri a fejét, nem tud rájönni, honnan, még akkor is ezen morfondírozik magában, amikor a mozdulni is képtelen, vérző lábú idősebb férfi int feléje, szeretne rágyújtani, ő a fiatalabb, járnai is tud talán, kérjen a sofőrtől cigarettát, erre készségesen odakúszik a vezetőfülke mögé, hátulról megütögeti a sofőr vállát, a gyerekarcú szovjet katona pedig halálra vált arccal kapja hátra a fejét, ijedtében majdnem lefordul az ülésről.

Egyszer aztán elindult velük a teherautó, élőkkel, holtakkal a Fészlerakon fölállított hatalmas kórházsátor felé. Mintha a frontra készültek volna, olyan jól meg volt szervezve minden. Jött a szanitéc, kézzel-lábbal magyarázta, hogy aki beteg, az kaphat teát, akinek lőtt sebe van, annak elég a száját benedvesíteni. Nem sokkal ezután meg is halt az egyik, akiknek szétlőtték a veséjét, később a fiatal középiskolás fiú is.

Mikor a fiatalember idáig ért a mesélésben, halkabbra fogta. Képzeld, elmutogatom az orosz gyerekeknek, eresszen ki, nagyon kell vizelnem. Ki is kísér a puskával, mutatja, hová lehet, de hát, mondom neki, itt feküsznek, erre legyint, mit számít, én meg látom ám, az egyiknek jár a szempillája, mutatom ennek a ruszki gyerekeknek, magyar szoldát nem kaputt. Hát az így maradt életben, minket hármunkat meg egy idő múlva kihajtottak az akácshoz, hallottuk, ahogy csőre töltenek mögöttünk, aztán mégis egy harcocsiba tereltek, azt se tudtuk, hová visznek. Végül Taszáron, a reptéren egy szállítógép mellett tettek ki bennünket, órákig álltunk ott, aztán mégis visszavittek bennünket tankkal a Kossuth térre. Este hét óra lehetett, ott szállítottak ki bennünket, Pasli damoj!, még mindig fegyverrel a kezében terelt bennünket a ruszki. Hátranézni nem merem, de tudtam, az Ady Endre utca felé néz a tank csőve, arra is küldtek bennünket, erre mondom a másik kettőnek, maradjunk kinn az úton, ne menjünk föl a járdára, ha ezek közibénk lőnek, legalább másnak ne essen baja. Aztán nem lőttek. Arrább egy ismerős köszönt rám a járdáról, hol voltatok?, kérdezte, hát hol lettünk volna, búcsúban, baszd meg!, ennyit mondtam neki, aztán az utca végén rá se néztem a másik kettőre, el se köszöntünk egymástól, azt se tudom, ki merre ment tovább, én mindenesetre megiramodtam fölfelé a Berzsényi utcán.

A fiatalember elhallgatott, szó nélkül elővette, mutatta neki a zsiletpengés dobozát. Teljesen szét volt löve. Jenő bácsi kivette a kezéből, mintha a pusztalátvány nem lenne elég, kézbe kell vennie, hozzá kell érnie az ujjával, hogy tényleg elhiggye, ez mentette meg az életét.

A regény megjelenés alatt van a marosvásárhelyi Lector Kiadó gondozásában.

Pete György

Lesenyei Márta